УДК 334.758

CURRENT STATE ENTERPRISES TINNED VEGETABLES RAW MATERIALS

N.I. Zhuzhukina
National University of Food Technologies

Key words:
raw materials, vegetables, fruit, tinned vegetables business

Article history:
Received 28.04.2016
Received in revised form 21.05.2016
Accepted 5.06.2016

Corresponding author:
zhuzhukina@ukr.net

ABSTRACT

In the article the current state and problems of resource base tinned vegetables companies.

The current capacity of raw materials to produce crops remained almost at the 1990 level. The main reason no capacity utilization is a fundamental change in the structure of implementation vegetables and fruits. The main producer is focused on selling its products in the markets or through the trading network. The use of industrial technologies of growing vegetables and fruits that provide the required level processors yields and profitability of agricultural production, the agricultural sector is limited. The negative trend in the restructuring of raw materials should be considered as unbalance structure of crops and structures of power processing plants. To solve the issue in terms of structuring concentration crops needed for industrial cultivation of fruits and vegetables, while maintaining the structure of crop species by product line and the timing of maturation, quality of raw materials and products flow to the processing facilities, can only create the conditions cannery own resource base.

СУЧАСНИЙ СТАН СИРОВИННОЇ БАЗИ ПЛОДООВОЧЕКОНСЕРВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Н.І. Жужукіна
Національний університет харчових технологій

В статті розглянуто сучасний стан та проблеми функціонування сировинної бази плодоовочеконсервних підприємств. Визначені умови поліпшення завантаження потужностей підприємств.

Ключові слова: *сировинна база, овочі, плоди, плодоовочеконсервні підприємства.*

Вступ. АПК — це сектор економіки, який стабільно забезпечує надходження валюти до бюджету держави, дає роботу 30 % населення країни, створює близько 12 % загального ВВП країни в 2015 році. На сьогодні харчування людини є досить актуальною проблемою. Це спричинене тим, що останніми роками спостерігається різке зниження споживчої вартості харчових продуктів, зменшення в них цінних речовин. У вирішенні проблеми продовольчої безпеки важливе місце надається плодоовочеконсервній промисловості. Овочі, фрукти та ягоди є цінним продуктом харчування, що забезпечує основну частку потреби людини у вітамінах, мінеральних речовинах та мікроелементах. Функція плодоовочеконсервного виробництва полягає в тому, що воно переробляє сировину, яка швидко псується та погано транспортується в продукцію тривалого споживання. Це дозволяє більш рівномірно розділити споживання продукції, як протягом року, так і по окремим областям країни, дає можливість зберегти врожаї. Україна за своїми природно-кліматичними умовами має унікальні можливості для вирощування і виробництва плодоовочеконсервної продукції у широкому асортименті. На сьогоднішній день розвиток підприємств переробки даної галузі залежить від багатьох, як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, але провідним все ще залишається сировинний фактор.

© Н.І. Жужукіна, 2016

Мета досліджень. На основі аналізу стану сировинної бази плодоовочевої продукції визначити можливості завантаження виробничих потужностей консервних підприємств.

Матеріали та методи. Теоретичною основою дослідженні є положення в галузі формування сировинних зон плодоовочеконсервних заводів.

Проблемам забезпечення плодоовочевих підприємств сировиною були присвячені роботи Бідолах О.Є. [1], Гландій М.В. [2], Кучеренко Т. [4], Паламарчука М.М., Язиніної Р.О.

Разом з тим, тенденції в формуванні сировинних зон змінюються і потребують відповідного аналізу.

Для вирішення поставлених завдань використано сукупність методів статистичного аналізу, а саме: групування, розрахунок індексів, порівняльний та структурний аналіз. Інформаційною базою стали офіційні дані Державної служби статистики України.

Результати досліджень. В територіальній структурі виробництва плодово-овочевих консервів хоча і відбувається орієнтація на природно-кліматичні зони вирощування овочів та фруктів, але спостерігається різне скорочення кількості регіонів — 79,6 % від загального обсягу виробництва натуральних консервованих овочів забезпечують підприємства чотирьох областей: Миколаївську (25,1 %), Херсонську (19 %), Черкаську (18,5 %), Одеську (17 %). На Вінницьку область припадає 53,8 % виробництва джемів, фруктового желе, пасти та пюре і майже 50 % виробництва натуральних соків забезпечує Миколаївська область. Не задіяними залишаються можливості відтворення потужностей з промислової переробки плодоовоче-консервної сировини в Запорізькій, Хмельницькій, Київській, Волинській, Донецькій, Дніпропетровській, Житомирській, Полтавській, Рівненській, Сумській областях.

Все ще обмеженим залишається асортимент плодово-овочевих консервів. У структурі виробництва овочевої консервації 32,9 % належить томатному пюре, 15,6 % становлять натуральні консервовані огірки і томати, 17 % — інші овочеві та грибні консервовані страви. Майже 80% переробки фруктів займає плодово-ягідне пюре для виробництва соків. Асортимент плодово-овочевої продукції відповідно до діючої в Україні нормативно-технічній документації, може становити більше 1000 найменувань, однак на сьогоднішній день підприємствами промисловості випускається менше 100 найменувань.

Повністю насичений продукцією є лише ринок соків, проте інші плодово-ягідні консерви, а саме: варення, джеми, желе, повидло, маринади з фруктів, соуси, мочені та сушені плоди, цукати, компоти вітчизняного виробництва, майже, відсутні. Щодо овочевих консервів, то потребує збільшення виробництво овочевих закусочних консервів, овочевих обідніх страв, заквашених і солених овочів.

Низький рівень використання потужності консервних заводів засвідчує, що не тільки оновлення основних засобів, але і їх завантаження є важливою складовою підвищення рівня прибутковості підприємства. Зниження обсягів виробництва широкого кола асортименту плодоовочевих консервів, в першу чергу, обумовлене обсягами поставок сировини, а суттєве коливання обсягів виробництва консервів за роками безпосередньо обумовлене змінами обсягів надходження на переробку сільгоспсировини. Окрім того, структура асортименту консервів, що виробляється, тісно пов'язана з умовами формування видової структури сировини, навіть більше ніж з технічними можливостями самого виробництва. Суттєво впливає на використання потужності плодоовочеконсервних заводів нерівномірність надходження сировини. Консервні заводи переробляють сировину, яка має невеликий термін зберігання. Строк зберігання більшості видів сировини консервної промисловості після збирання врожаю становить 1—2 дні, а деяких видів — лише декілька годин. Тому важлива не тільки ритмічність поставок за роками, але і за добами і навіть за годинами. Протягом сезону переробка всіх видів сільськогосподарської сировини має нерівномірний характер. Як правило, максимальні обсяги надходження спостерігаються на початку та наприкінці сезону, коли має місце пік дозрівання даної культури. Для окремих видів фруктів (наприклад, яблук) крива дозрівання та поставки сировини має декілька піків, між якими можливі перерви, коли поставки сільгосппродукції тимчасово припиняються.

Суттєве коливання спостерігається і в строках початку та закінчення надходження сировини, а також у тривалості сезону переробки. Дата початку надходження сировини в різні роки значно відрізняється одна від одної. Надходження томатів може початися 26 липня, а в окремі роки 17 серпня, тобто відхилення становить 22 доби. Приблизно такі ж коливання спостерігаються в строках початку надходження зеленого горошку. До того ж, у

зв'язку з тривалістю сезону заготівлі горошку, мають місце випадки, коли в деякі роки постачання горошку починається в строки, що відповідають закінченню його заготівлі в інші роки. Ще одним фактором, що визначає рівень використання потужності, є якість сировини, що постачається. Наприклад, при виробництві томат-пасти важливе значення має вміст сухих речовини в плодах, оскільки від цього залежить витрати сировини на одиницю продукції. При вмісті сухих речовин в томатах на рівні 4-х відсотків їх витрати на одну тубу томат-пасти в 1,5 рази вище, ніж при 6-відсотковому вмісті сухих речовин. Це призводить до збільшення витрат не тільки на оплату сировини, але також на її транспортування, сортування та на випарювання зайвої вологи. Відповідно знижується і продуктивність обладнання. У зв'язку з тим, що в період «піку сезону» не вистачає потужності переробки томатів, вони зберігаються до надходження на виробництво значно вище нормативного терміну. Граничні строки зберігання томатів для виготовлення концентрованих продуктів — 36 год, а для виробництва соків та натуральних консервів — 18 год. Але в піковий період сезону вони зберігаються до переробки до 2-3 діб, а іноді більше. При цьому відбувається значна втрата сухих речовин (до 25 %), а нестандартні томати псуються остаточно.

Таким чином, сировинний фактор є визначальним при оцінці можливості випуску продукції плодоовочеконсервними заводами. Підприємства залежить від таких параметрів сировинних ресурсів, як обсяги, структура асортименту, а також тривалість сезону заготовлення та ритмічність надходження сировини за добами та годинами. Слід підкреслити, що в багатьох випадках інтереси переробних підприємств та сільгоспвиробників не співпадають. Багато високоврожайних сортів томатів не відзначаються високим вмістом сухих речовин, та, навпаки, сорти з високим вмістом сухих речовин відзначаються невеликою врожайністю. Така ж ситуація з дрібними сортами помідорів та огірків, які необхідні для вироблення цільноконсервованих натуральних консервів, але мають низьку врожайність. Як бачимо, у таких випадках інтереси сільськогосподарських підприємств та консервних заводів вступають у протиріччя, оскільки консервні заводи зацікавлені в першу чергу в покращення якості сировини, що переробляється, і підвищенні вмісту корисних речовин в ній, а господарства — у підвищення врожайності плодоовочевих культур.

Відсутність належної економічної зацікавленості сільгоспвиробників призводить і до нерівномірності поставок сировини. Виникнення важких пікових періодів в сезоні заготівлі, та переробки сировини обумовлене поганим співвідношенням у вирощування сортів з різними строками дозрівання (ранні, середні, пізні), оскільки сільгоспвиробники зацікавлені у вирощування ранніх культур, тому що на овочі, що надійшли на переробку в ранні строки, встановлюється підвищення закупівельні ціни.

Суттєві труднощі в забезпеченні консервних заводів сировиною виникають і внаслідок невідповідності асортименту овочів, що вирощуються для промислової переробки. Переважно вирощуються коренеплоди (буряк, морква та цибуля), а переробні підприємства зацікавлені в томатах, баклажанах, різних видах капусти, перці, зелені.

Видова структура овочів, що вирощуються наведена на рис. 1

Всього овочів відкритого ґрунту без картоплі

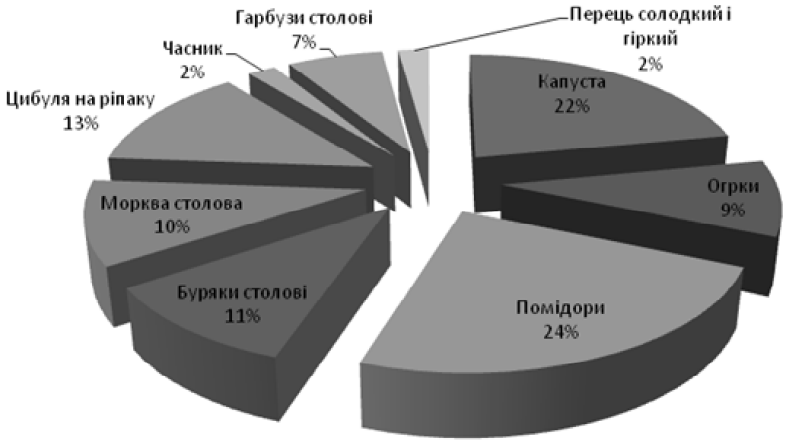

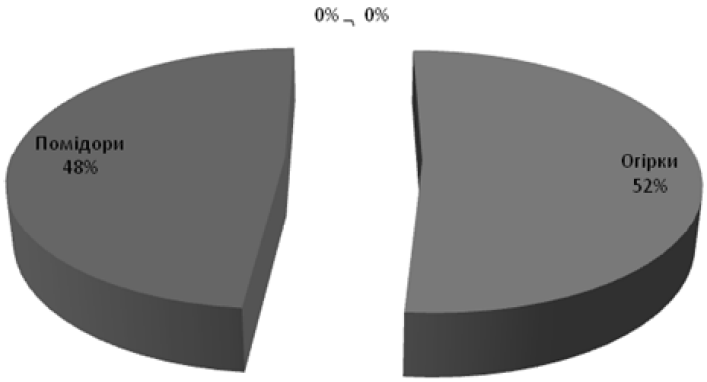

Рис. 1. Структура посівів овочів в Україні в 2014 році

Потенційні можливості сировинної бази визначаються валовими зборами овочів в зонах їх закупівлі, які, в свою чергу, обумовлюються посівними площами та врожайність цих культур (табл.1).

Таблиця 1. **Показники виробництва овочів в Україні**

Показники	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014
Валові збори,тис.т.	6666,4	5821,3	8122,4	9832,9	10017	9872,6	9637,5
Посівні площи,тис.га	456	538	468	504	503	494	470

Спостерігається тенденція до зростання посівних площ під овочевими культурами. Зменшення валових зборів по окремим рокам обумовлюється зменшенням урожайності цих культур, тобто розвиток овочівництва відбувається переважно екстенсивним шляхом.

В цілому можна відзначити зменшення концентрації виробництва овочевих культур в районах з найбільш придатними природно-кліматичними умовами та розбалансування структури валових зборів цих культур та потужності по їх переробці.

Таким чином, можна зробити висновок, що потенціал сировинної бази по овочевим видам культур залишався достатньо стабільним. Посівна площа та валові збори овочів навіть збільшились. Враховуючи, що потужності консервних заводів за цей період (1990—2014рр.) скоротилися приблизно на 35 %, пояснювати низький рівень використання потужності різким скороченням валових зборів не зовсім правильно. Основною причиною не завантаження потужностей в овочевій групі консервів є принципова зміна структури реалізації овочів. Переважно їх виробіток орієнтований на продаж продукції на ринку або через торговельну мережу. При слабо концентрованому способі виробництва стає неможливим використання промислових технологій вирощування овочів, які забезпечують необхідний переробним підприємствам рівень врожаїв та рентабельності сільгосппродукції. Негативною тенденцією в реструктуризації сировинної бази слід вважати також розбалансування структури посівів та структури потужності переробних підприємств.

Потенційні можливості сировинної бази із вирощування плодів та ягід подані в табл. 2

Таблиця 2. **Показники виробництва плодів і ягід в Україні**

Показники	1990р.	2000р.	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.
Валовий збір тис. т.	2901,7	1452,6	1746,5	1894,3	2008,7	2295,3	1999,1
Посівні площі у плодоносному віці,тис. га	680	378	225	223	223	221	210

На відміну від овочевих культур, які є однолітніми насадженням і структурування яких може відбутися достатньо швидко, структурування садівництва залежно від потреб переробних підприємств потребує більше часу та витрат. Відсутність відповідної реконструкції садів позначилась скороченням валових зборів плодів на сьогоднішній день. Хоча останнім часом тенденція покращилась. Якщо переробні підприємства зараз не звернуть увагу на

вирішення цієї проблеми, то ситуація не вирішиться і на середньо- та довгострокову перспективу. Оскільки овочі — однолітні насадження і отримати результат від коштів, вкладених в реструктурування зони, консервні заводи можуть протягом одного року тому їх влаштовує формування сировинної зони на умовах оренди землі. Сади ж — багатолітні насадження, і обіг коштів, вкладених в них, значно довший, що обумовлює необхідність або довгострокової оренди, або придбання у власність земельних ділянок консервними підприємствами, що можливо при створенні економічних відносин, які охоплюють весь виробничий цикл від початку вирощування плодів і ягід до реалізації готової продукції, як в свіжому так і в переробленому вигляді.

Висновки. Аналіз стану сировинної бази засвідчив наявність таких тенденцій. Сучасний потенціал сировинної бази по плодоовочевим культурам залишився майже на рівні 1990 р. Враховуючи, що потужності консервних заводів за цей період (1990—2015) скоротилися приблизно на 35 %, пояснювати низький рівень використання потужності різким скороченням валових зборів не коректно. Основною причиною незавантаженості потужностей є принципова зміна структури реалізації овочів та плодів. Основні їх виробники орієнтовані на продаж своєї продукції на ринках або через торговельну мережу. Використання промислових технологій вирощування овочів та плодів, які забезпечують необхідний переробним підприємствам рівень врожаїв та рентабельності сільгосппродукції, в аграрному секторі обмежено. Негативною тенденцією в реструктуризації сировинної бази слід вважати також розбалансування структури посівів та структури потужності переробних підприємств. Вирішити питання структурування посівів за рівнем концентрації, необхідної для промислового вирощування овочів та плодів, дотримуючись при цьому видової структури посівів за асортиментними групами та строками дозрівання, якості сировини та надходження продукції до переробних підприємств, можна лише за умови створення консервними заводами власної сировинної бази.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бідолах О.Є.* Сучасний стан і перспективи розвитку регіональних ринків овочів в Україні / О.Є.Бідолах // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://intkonf.org/bidolahoe-suchasniy-stan-i-perspektivi-rozvitku-regionalnih-rinkiv-ovochiv-v-ukrayini/

2. *Гландій М.В.* Розвиток АПК України (регіональні особливості) [Текст] / М.В. Гландій; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. — Л.: [Ін-т регіон. дослідж. НАНУ], 2002. — 289 с.

3. *Державна* служба статистики України. — К.: 2014. / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/ http://agrokraina.com.ua

4. *Кучеренко Т.* Сьогодення й майбутнє вітчизняного овочівництва / Т. Кучеренко // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.propozitsiya.com/?page=146&itemid=3144

5. *Статистичний з*бірник України в цифрах // Державний комітет статистики України. — 2015.

6. *Стратегічні* напрямки розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [Текст] / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка; Нац. акад. аграр. наук України, Нац. наук. Центр «Ін-т аграр. економіки». — 2-е вид., переробл. і допов. — К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. — 214с.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ СЫРЬЕВОЙ БАЗЫ ПЛОДОВООВОЩЕКОНСЕРВНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Н.И. Жужукина
Национальный университет пищевых технологий

В статье рассмотрены современное состояние и проблемы функционирования сырьевой базы плодоовощеконсервных предприятий. Определены условия улучшения загрузки мощностей предприятий.

Ключевые слова: *сырьевая база, овощи, плоды, плодоовощеконсервные предприятия.*